



UDK:378:347.1

Timur SHAMSHIMETOV,
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tadqiqotchisi
E-mail: timursamsimetov@gmail.com

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti professori, f.f.d O.Jamoldinova taqrizi asosida

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR PREVENTING OFFENSES AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Annotation

Most of the social and political changes and threats taking place in the world directly affect young people. The behavior of youth, their psychological crises, and the intensity of protest sentiments are the main reasons why they often become the center of various unlawful incidents. Youth crime, as a social problem, has deep historical roots. In every era, the state of crime among young people has been an inseparable element of the moral and legal characteristics of society. In particular, university students, who represent the intellectual stratum of youth, have always been considered a force that generates such conflicting situations. Looking back at world history, protest movements and mass rallies organized by students have often led to major crimes and conflicts. Therefore, in order to prevent student youth – the driving force of any society – from becoming subjects of legal conflicts, it is necessary to strengthen preventive measures.

Key words: Crime, corruption, constitution, higher education, prevention, television, social networks.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

В статье рассматриваются педагогические механизмы предупреждения правонарушений среди студентов высших образовательных учреждений. Автор анализирует причины возникновения правонарушений в студенческой среде, выделяет социальные, психологические и педагогические факторы, влияющие на поведение молодежи. Особое внимание уделено роли правового воспитания, духовно-нравственного развития и организации свободного времени студентов. На основе изученных материалов предлагаются конкретные педагогические подходы и меры, направленные на формирование у студентов правового сознания и правовой культуры, а также на повышение их социальной активности и ответственности.

Ключевые слова: Правонарушения, студенты, высшее образование, профилактика, педагогические механизмы, правовое воспитание, правовая культура, молодежь, социальная ответственность.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI O'RTASIDA HUQUQBULARLIK LARNI OLDINI OLISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

Annotatsiya

Jahonda sodir bo'lgan va bo'layotgan ko'plab ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar va tahdidlarning aksariyati yoshlarning hissasiga to'g'ri keladi. Yoshlarning xulq-atvori, ruhiy inqirozlar va norozilik kayfiyatining kuchliligi ular ayrim g'ayriqonuniy insidentlar markazida bo'lib qolishlariga asosiy sababdir. Yoshlar jinoyati ijtimoiy muammo sifatida uzoq tarixiy o'tmishga borib taqaladi. Hamma davrlarda ham yoshlar o'rtasidagi jinoyatchilikning holati jamiyatning axloqiy-huquqiy xususiyatlarining ajralmas elementi bo'lib kelgan. Ayniqsa, yoshlarning oldingi qatlami hisoblangan oliy ta'lim muassasalari talabalari hamisha ana shunday ziddiyatli vaziyatlarni amalga oshiradigan kuch hisoblanadi. Dunyo tarixiga nazar tashlasak, talaba yoshlar tomonidan o'tkazilgan norozilik aksiyalari, ommaviy mitinglar ko'pincha katta jinoyatlar va ziddiyatlarga sabab bo'ladi.

Shu bois har qaysi jamiyatning harakatlantiruvchi kuchi – drayveri bo'lgan talaba yoshlarning huquqiy ziddiyatlar subyekti bo'lib qolmasliklari uchun profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish shart.

Kalit so'zlar: Huquqbuzarlik, korrupsiya, konstitutsiya, oliy ta'lim, profilaktika, telivideniya, ijtimoiy tarmoqlar.

Kirish. Har bir mustaqil davlat singari O'zbekiston ham mustaqillikning dastlabki yillaridan to hozirgacha fuqarolarning tinch-xotirjam hayot kechirishi uchun aholi orasidahuquqbuzarliklarga qarshi profilaktika ishlarini susaytirmaslikka harakat qildi. Shu bois ham davlat tomonidan amalga oshiriladiganprofilaktik chora-tadbirlar mamlakat aholisi, aholi o'zini-o'zi boshqarish organlari, nodavlat va notijorat tashkilotlar hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan yaqin hamkorlikda tashkil etiladi.Jahon sotsiologlari tomonidan olib borilgan tahlillarga ko'ra, aholisining yellik foizdan yuqori qismi yoshlardan tashkil topgan mamlakatlarningkelgusidagi imkoniyatlari juda yuqori baholanadi. Chunki yosh avlod hamisha kelajak yegalari

sifatida ye'tirof yetiladi. Ammo o'z navbatida, yoshlar son jihatdan ko'p bo'lgan mamlakatlarda jinoyat va huquqbuzarliklar ham nisbatan ko'p uchraydi.

Dunyo olimlari yoshlar bilan ishlashda o'ta repressiv yoki revolutsiyon yondashuvlarni qoralaydilar. Yoshlar bilan ishlash murakkab pedagogik va psixologik jarayondir. Bugungi kunda insonlarning katta qismida yoshlik davrining yeng faol qismi talabalik yillariga to'g'ri keladi. Talabalik faol hayot tarzi, ijtimoiylashuv va shaxsiy chegaralar to'qnashadigan muhitdir.

So'nggi yillarda yurtimizda taraqqiyotning mutlaqo yangi bosqichiga qadam qo'yildi. Quvonarlisi, hamma yo'nalishlarda sodir bo'layotgani kabi yoshlarga oid davlat

siyosatida ham tarixiy va olamshumul o'zgarishlar ro'y berdi. Yoshlar masalasi islohotlar dasturining yeng birinchi va ustuvor yo'nalishi yetib belgilandi. YE'tiborlisi, o'tgan qisqa davrda ushbu yo'nalishda 100 dan ortiq qonun hujjatlari qabul qilinib, izchil amalga oshirilmoqda. Yangilangan Konstitutsiyamizda yosh avlodning huquq va manfaatlarini aniq moddalar bilan muhrlab qo'yilgan. Bu o'z o'rnida sohada huquqiy bazani yanada kengaytirish, amaliy ishlarni yangi bosqichga ko'tarish imkonini beradi.

Shu o'rinda "huquqbuzalik" terminiga izoh berib o'tish o'rinli bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 14-mayda imzolangan "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi O'RQ-371-son Qonunning 3-moddasiga asosan "sodir yetilganligi uchun ma'muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan aybli g'ayrihuquqiy qilmish (harakat yoki harakatsizlik) huquqbuzarlik"deb nomlanadi. Biz yuqorida keltirgan Qonunning 5-moddasida huquqbuzarliklar profilaktikasidagi asosiy vazifalari quyidagicha tavsiflanadi:

shaxsning huquqlari, yerkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinishini ta'minlash jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish, qonuniyligni mustahkamlash, shuningdek korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish;

huquqbuzarliklarning sodir yetilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, o'rganish, bartaraf yetish chora-tadbirlarini ko'rish;

huquqbuzarlikdan jabrlanuvchilarni, huquqbuzarliklar sodir yetishga moyil bo'lgan, huquqbuzarlik sodir yetgan, shu jumladan ilgari sudlangan va ozodlikdan mahrum yetish joylaridan ozod qilingan shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish;

jismoniy shaxslarning huquqbuzarlikdan jabrlanuvchiga aylanishi xavfini kamaytirish;

huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi va unda ishtirok yetuvchi organlar hamda muassasalar faoliyatining o'zaro hamkorligini ta'minlash va ularning faoliyatini muvofiqlashtirishdan iboratdir.

Bugun mamlakatimizdagi izchil islohotlar muayyan sohaga mas'ul rahbardan tortib, oddiy mutaxassisgacha — barchaning zimmasidagi vazifalardan kelib chiqqan holda yuqori talabchanlik, qat'iy ijro intizomi asosida ish yuritishni taqozo yetmoqda. Chunki tartib-intizom bor joyda o'sish, rivojlanish va natija bo'ladi.

Shu bois ham ishonch bilan aytish mumkin, istalgandavlatning taraqqiyoti, yoinki, har sohada salmoqli ko'rsatkichlarni qayd yetishi, xalqining yashash tarzi sifat jihatdan yuqori bo'lishi o'sha davlat o'z yoshlariga yaratib bergan va berayotgan imkoniyatlar bilan to'g'ri proporsionaldir. Zero davlatning kelajagiga va taraqqiyotiga tikilgansamarali sarmoya yoshlar ta'lim-tarbiyasiga yo'naltirilgan investitsiya hisoblanadi.

O'zbekistondagi so'nggi 7-8 yildagi o'zgarishlar mobaynida islohotlar jarayonida yoshlar kamolotiga alohida ye'tibor qaratildi. So'nggi yillarda bu yo'nalishdagi ishlarning huquqiy-tashkiliy asoslari zamon talabidan kelib chiqib takomillashmoqda. Yoshlarga jahon andozalari darajasida ta'lim berish, jamiyatdan munosib o'rin yegallashiga ko'maklashish masalasi davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylandi. Prezidentimiz g'oyasi asosida "Yoshlar daftari" tashkil yetilgani ayni muddao bo'ldi. Mamlakatimiz bo'yicha 648 ming nafar ishsiz "Yoshlar daftari"ga kiritilgan bo'lsa, birinchi chorakda shundan 283 ming nafarining bandligi ta'minlangan. Yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish maqsadida 36 mingga qo'shimcha to'garak tashkil yetilib, ularda 874 mingga yaqin o'g'il-qiz qamrab olingan. "Besh muhim tashabbus" doirasida ta'lim muassasalari, kutubxona va o'quv markazlariga 97 mingga san'at va sport inventari, komp

yuterlar, 562 mingta badiiy kitob yyetkazib berilgan. Ushbu mexanizm samara berdi. So'nggi statistik ma'lumotlarga qaraganda, yoshlar o'rtasida jinoyat sodir yetish o'tgan yilning shu davriga nisbatan 14 foizga, voyaga yyetmaganlar o'rtasida jinoyat sodir yetish yesa 17 foizga kamaygan. Biroq, yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning saqlanib turganligi barchamizni befarq qoldirmasligi lozim. Yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olish — butun jamiyatning vazifasi. Tadqiqotlar aksariyat jinoyatchilarning shaxsi dastlab tarbiyasizlik oqibatida shakllanishini ko'rsatmoqda. Tarbiyasi og'ir o'smir — axloqan tuzatish va qayta tarbiyalashga muhtoj bo'lgan shaxsdir. Uni axloqan tuzatish va tarbiyalash jinoyatchiga aylanishining oldini olish, shuningdek, jamiyat bilan normal aloqalarini tiklash, unda faol hayotiy pozisiyani shakllantirish maqsadida amalga oshiriladi. Jinoyatchilikka qarshi kurashishda yeng muhim va samarali bosqich — profilaktikadir.

Huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi deganda, profilaktik tadbirlarni amalga oshiruvchi, jarayonda bevosita ishtirok yetuvchi organlar hamdamuassasa va tashkilotlarning g'ayriqonuniy harakatlarning oldini olish, huquqbuzarliklarning sodir yetilish sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarini aniqlash, bartaraf yetish bo'yicha olib borayotgan faoliyati tushuniladi. Umumiy profilaktikakam mablag' va ishchi kuchini talab yetgan holda yuqori samaraga yerishishni ko'zda tutiladi. Bunda ayniqsa OAV — televideniya, radio, internet nashrlari, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali, qoldaversa, joylarda davra suhbatlari va hokazolar o'tkazish yordamida profilaktik ogohlantiruvlar ye'lon qilish nazarda tutiladi.

Bular orasida yeng ko'p uchraydigani ta'limdagi korrupsiya yedi. Oliy ta'lim muassasalari talabalarining tabaqalashtirilgan stipendiya tizimi ularning har qanday yo'l bilan bo'lsa-da a'lo baho olishga va ko'proq summada stipendiya sohibi bo'lishga undagan. Bu xohish yesa ming afsuski ayrim o'qituvchi-professorlar tomonidan moddiy manfaat yevaziga qondirilgan. Jarayonni bilsa-da ko'plab OTM mutasaddilari mazkur holatga panja ostidan qaragan. Natijada OTM talabalari o'rtasida yeng ko'p uchraydigan korrupsion huquqbuzarliklar umuman huquqbuzarlik sifatida baholanmagan va rasmiylashtirilmagan. Tabiiyki, natijada pora yevaziga "5", "4" baholar olish huquqbuzarlik yekanini ko'plab talabalar umuman bilmagan. 2018-yilda amaldagi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri I. Majidov oliy ta'limdagi korrupsion harakatlar haqida ochiq fikr bildirgan va bunday noxush vaziyatlar ko'pligini inkor yetmagan. "Sessiya vaqtidagi korrupsiya — bilimning yyetarli bazasiga yega bo'lmagan talabalar tomonidan talab va noinsof o'qituvchilar tomonidan taklifning oqibati", deya fikrlarini asoslagan sobiq vazir. Ammo huquqshunoslikda qonunni bilmaslik, jazodan ozod qilmaydi, degan oltin qoida bor. Oxirgi yillardagi ta'lim islohotlari (tabaqalashtirilgan stipendiya tizimining bekor qilinishi, universitetlarda korrupsiyaga qarshi kurash bo'limlarining ochilishi, kredit-modul tizimiga o'tilishi va hokazo) talabalar jamiyatida yeng keng tarqalgan huquqbuzarlik holati, ya'ni korrupsion harakatlarning sezilarli darajada kamayishiga olib keldi. "Tozalash" jarayonida taassufki, ko'plab professor-o'qituvchilarga ham chora ko'rildi. Yeng yomoni OTM professor-o'qituvchilari orasidan jinoiy javobgarlikka tortilganlari ham bo'ldi. Amalga oshirilgan ishlar salmog'iga qaramay hanuzgacha ham talabalar orasida iqtisodiy jinoyatlarning sodir yetilishi akademik halollik tamoyillariga amal qilmaslik batamom barham topmaganini ko'rsatadi. Masalan, o'quv yili oxiridagi test sinovlarida yomon o'qigan talabalarni saqlab qolish amaliyoti haligacha mavjud. Fikrimizcha, bu amaliyot yuqori akademik standartlarni o'rnatishga qaratilgan sa'y-harakatlarni yo'qqa chiqaradi.

Chunki huquqbuzarlikka moyil yoshlarni ushlab turish va konsratsiyalash kabi muammolar urchib boraveradi.

Oliy ta'lim dargohlari binosi va uning atrofi qo'riqlanadigan hudud sifatida qaratiladi, bu yyerda yoshlar kollegial muhitda ajoyib g'oyalarni ilgari suradilar va o'zaro do'stona munosabatlar o'rnatadilar. Ammo, universitet hududidagi tartibsizlik, bezorilik, o'g'rilik hodisalari, ayniqsa, talabalarjamoasini qo'rqitib, xavfsiz boshpana bor-yo'qligi haqida savollar tug'diradi. Ko'plab dalillar shuni ko'rsatadiki, aslida universitetlar bunday hodisalardan himoyalangan.

Talabalar tomonidan yoki ularning ishtirokida ro'y beradigan huquqbuzarlikning turlari ko'p. Masalan, yoshlar tomonidan mahalliychilik, mayda bezorilikdan tortib, adovat bilan bog'liq qonunbuzarliklar, zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik, mulkiy jinoyatlar ham uchrab turadi. Yeng yomoni yesa talabalar tomonidan suitsid – ya'ni o'z joniga qasd qilishning ko'pligidir.

Talabalar o'rtasidagi huquqbuzarlikning ildizlari murakkab va turlicha, shuning uchun ular bilan kurashish ham bir qadar murakkabdir. Ammo jamoatchilikning sergakligi, jamoatchilik bilan hamkorlik orqali bu muammoni hal qilish mumkin. Yoshlar huquqbuzarligi tadqiqiga bag'ishlangan ilmiy ishlarni o'rganish natijasida shuni anglash mumkinki, shunday shaxslar tomonidan sodir yetiladigan qonunbuzarlik

holatlarining oldini olishda talabalar xavfsizligini ta'minlash uchun ishlab chiqilgan tadbirlar rejasini og'ishmay bajarish shart. Sustkashlik va nazoratsizlik yeng bilimli, xulqi a'lo talabani ham huquqbuzarlik subyektiga aylantirib qo'yishi hech gap yemas.

Talaba-yoshlar mamlakat taraqqiyotining asosiy tayanshi bo'lib, ularning ilmiy-ijodiy dunyoqarashi, yuqori intellektual salohiyatini shakllantirishda ijtimoiy-siyosiy jarayonlar tartibga solish kerak bo'ladi. Shundagina biz talabalarni jamiyatning dinamik manbai sifatida baholash imkoniga yega bo'lamiz. Talabalarning o'zi ham jamiyatda intellektual, ham innovatsion dinamik jarayonlarni harakatlantiruvshi faol subbyekt sifatida namoyon bo'ladi. Shu ma'noda davlat siyosati nafaqat yoshlar faolligini oshirishga alohida ye'tibor qaratishi, balki yosh avlodning dunyoqarashida tub o'zgarishlar hosil qilishi bilan birga davlat strategiyasini ham ularning tafakkur tarzi va amaliy faoliyatiga moslashtirishi kerak. Bu talaba-yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishga, huquqiy ongini rivojlantirishga katta xizmat qiladi. Talabalarning huquqiy salohiyatini oshirishdagi asosiy omillar bu bilimlarning mavjudligi yemas, balki ularni tizimlashtirish, dunyoni anglash ushun bilimlar zaxirasini rivojlantirish, unga o'zgasha munosabatni shakllantirish va yo'naltirishdir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.-56 b.
2. Bekmurodov M. O'zbekistonda jamoatchilik fikri.-Toshkent: Fan, 1999.-170 b.
3. Mamatova Y., Arifxanova S. Вопросы профилактики насильственного экстремизма: освещение в массмедиа Узбекистана. – Ташкент: НУУ им.М.Улугбека, 2020. – 82 с.
4. Скляр И. Опасный симбиоз: Как СМИ способствуют мировому терроризму. <https://birdinflight.com/ru/mir/20160726-opasnyj-simbioz-kak-smi-sposobstvuyut-razvitiyu-mirovogo-terrorizma.htm>
5. <https://rg.ru/2018/04/05/zamgenseka-oon-v-2017-godu-v-mire-proizoshlo-11-tysiach-teraktov.html>